

MATEMATICKO-FYZIKÁLNÍ FAKULTA
PRAHA

**Valence vybraných typů deverbativních substantiv
ve valenčním slovníku PDT-Vallex**

VERONIKA KOLÁŘOVÁ

ÚFAL Technical Report
TR-2014-56

ISSN 1214-5521



UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS

Copies of ÚFAL Technical Reports can be ordered from:

Institute of Formal and Applied Linguistics (ÚFAL MFF UK)

Faculty of Mathematics and Physics, Charles University

Malostranské nám. 25, CZ-11800 Prague 1

Czech Republic

or can be obtained via the Web: <http://ufal.mff.cuni.cz/techrep>

**Valence vybraných typů deverbativních substantiv
ve valenčním slovníku PDT-Vallex**

Veronika Kolářová

Obsah

Poděkování	3
1 Úvod	4
2 Sémantický slovní druh a syntaktická vs. lexikální derivace	5
2.1 Typ derivace vs. slovtvorba	6
2.2 Polysémie verbálních a dějových substantiv	6
2.3 Syntaktické vlastnosti syntaktických a lexikálních derivátů	8
3 Typické valenční chování a typické posuny v povrchových realizacích participantů	9
3.1 Posun Gen _{Adverb} → Gen _{Adnom} u dějových substantiv	10
3.2 Posun Gen _{Adverb} → Adj _{pos} / Pron _{pos}	10
3.3 Posun Nom → Ins u substantiv odvozených z intransitivních sloves	10
3.4 Nominalizované struktury se dvěma aktanty ve formě bezpředložkového genitivu ..	11
4 Specifické valenční chování	11
4.1 Zmenšení počtu valenčních doplňení ve valenčním rámci	12
4.2 Změna charakteru valenčních doplňení	13
4.3 Specifické formy valenčních doplňení	13
4.3.1 Specifické posuny u substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací	14
4.3.2 Specifické posuny u substantiv se zabudovaným aktantem	16
5 Obecné principy při obsazování valenčních pozic deverbativ	17
5.1 Primární obecné principy	17
5.2 Sekundární obecné principy	17
6 Faktory ovlivňující valenční chování deverbativních substantiv	18
7 Klasifikace adnominálních forem valenčních doplňení	18
8 Sémantické a syntaktické chování substantiv se specifickými formami valenčních doplňení	20
8.1 Specifické formy a jejich vliv na význam substantiva	20
8.1.1 Substantiva se zřetelným posunem ve významu	20
8.1.2 Substantiva s nezřetelným posunem ve významu	21
8.2 Vlastnosti substantiv se specifickými formami valenčních doplňení	23
8.3 Specifické formy a valenční rámce	23
9 Závěr	25
Reference	26
Summary	29

Poděkování

Text této práce vznikl s podporou projektu GAČR P406/12/P190. Tato práce využívá jazykové zdroje a nástroje vyvinuté, uchovávané a distribuované v rámci projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, LINDAT/CLARIN, LM2010013.

1 Úvod

Valence českých substantiv je zkoumána napříč různými teoretickými přístupy (např. Novotný, 1980; Čermák, 1991; Karlík, 2000; Veselovská, 2001; Čermáková, 2009) a pro studium této problematiky je přínosný i popis vlastností nominalizací v jiných jazycích (např. Chomsky, 1972; Grimshaw, 1991; Alexiadou, 2001; Melloni, 2011).

Popis valence substantiv v teoretickém rámci funkčního generativního popisu (Sgall, 1967; Sgall – Hajičová – Panevová, 1986) vychází z popisu valence slovesné (Panevová, 1980) a zejména u deverbativních substantiv se do značné míry o popis valence slovesné opírá (Panevová, 2002). V některých oblastech se však problematika valence deverbativních substantiv od valence slovesné výrazně liší (Kolářová, 2010); k těmto oblastem patří zejména:

- (a) sémantika a sémantický slovní druh (např. význam odpovídající významu základového slovesa vs. posun ve významu);
- (b) typické vs. specifické valenční chování;
- (c) typické vs. specifické formy valenčních doplňení;
- (d) výrazně vyšší frekvence vypouštění (elips) valenčních doplňení.¹

V této práci shrnujeme nejnovější poznatky jak v oblasti typických posunů v povrchových realizacích participantů (oddíl 3), tak v oblasti posunů specifických (oddíl 4.3). Pokoušíme se tak najít odpovědi na některé otevřené otázky, které vyvstávaly při zachycování valence deverbativních substantiv v PDT-Vallexu, valenčním slovníku vznikajícím při anotaci Pražského závislostního korpusu (PDT; Mikulová a kol., 2005; Hajič a kol., 2006; Urešová a kol., 2014). Jedním z nejnovějších výsledků detailního studia typických i specifických forem adnominálních doplňení je klasifikace adnominálních forem a popis variant při jejich užívání (oddíl 7). V oblasti specifického valenčního chování se věnujeme zejména vlivu specifických forem adnominálních doplňení na význam rozvíjeného substantiva (oddíl 8.1), včetně důsledků pro zachycení valenčních rámců těchto substantiv v PDT-Vallexu (oddíl 8.3). Shrnujeme také syntaktické vlastnosti substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací, u nichž je nějaké valenční doplňení vyjádřeno specifickou formou (oddíl 8.2).

Přestože je hlavním cílem této práce připravit solidní teoretické podklady pro zachycování valence substantiv v PDT, jazykový materiál získáváme z větších korpusů, zejména ze subkorpusů Českého národního korpusu (ČNK; konkrétně ze subkorpusů řady SYN).

¹ Podle Karlíka – Nüblera (1998, s. 107–111) se všechny valenční pozice výchozí větné struktury s verbem finitem v nominální skupině s deverbativním substantivem stávají pozicemi potenciálními, tj. nemusejí být nějakým jazykovým výrazem obsazeny. Tento fakt podle Panevové (2002) ztěžuje zkoumání substantivní valence, protože chybí kritérium (ne)vypustitelnosti, které je u sloves prvním vodítkem pro zjišťování valence. U substantiv odvozených z některých typů tranzitivních dokonavých sloves je však možnost vypouštění Patientu značně omezena (Karlík, 2002, s. 21; Dvořák, 2014).

2 Sémantický slovní druh a syntaktická vs. lexikální derivace

Problematika valence substantiv je provázána s jejich sémantikou, pro zkoumání valence substantiv je tedy důležité především stanovit sémantický slovní druh daného substantiva (Mikulová a kol., 2005), tj. zda zkoumané substantivum označuje např. děj (sémantické sloveso), vlastnost (sémantické adjektivum) nebo nějaký konkrétní předmět (sémantické substantivum). U odvozených substantiv je v návaznosti na Kuryłowicze (1936) rozlišována derivace syntaktická a derivace lexikální; při derivaci syntaktické se mění pouze syntaktická funkce slova fundovaného oproti slovu fundujícímu, při derivaci lexikální se mění jak syntaktická funkce fundovaného slova, tak především jeho lexikální obsah. Valenci však mohou mít i substantiva primární, neodvozená. Po stanovení sémantického slovního druhu se u substantiv posuzuje, zda mají nějaký valenční rámec, nebo zda jsou nevalenční.

Přehled jednotlivých typů substantiv majících alespoň nějaké doplnění, které je možno považovat za valenční, podává Piřha (1981 a 1984). Vyčleňuje níže uvedené skupiny a konstatuje, že substantiva typu (Ia) a (IIa) jsou od svých fundujících slov odvozena syntaktickou derivací, zatímco substantiva (Ib) až (Ie) jsou odvozena derivací lexikální².

(I) Deverbativní substantiva označující

- (a) děj (*létání, let*)³;
- (b) výsledek děje (*dopis, výrobek*);
- (c) činitelská jména (*kovář, malíř*);
- (d) místo (*opravna, umývárna*);
- (e) nástroj (*drtič*);

(II) Nedeverbativní substantiva

- (a) deadjektivní substantiva označující vlastnost (*velikost stolu*);
- (b) substantiva označující míru (tzv. „kontejnery“; *tucet, množství, polovina, čtveřice*);
- (c) substantiva označující část něčeho (*část, začátek, povrch, střed*);
- (d) substantiva označující příbuzenské a jiné mezilidské vztahy (*bratr, syn, přítel, žák*).
- (e) substantiva vyjadřující znázornění nebo vykreslení něčeho (*protějšek, podoba, obraz, tvář, tvar*).

Jak se však ukazuje, syntaktická a lexikální derivace představují krajní póly různorodých procesů a v reálném průběhu se mohou navzájem směřovat a vytvářet přechodný pás (srov. k tomu např. Apresjan, 1995, s. 164–168).⁴ Panevová (2002) vymezuje přechodnou skupinu, a to substantiva na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací. Kolářová (2014a) popisuje syntaktické vlastnosti těch substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací, u nichž je nějaké valenční doplnění vyjádřeno specifickou formou (oddíl 8.2), a

² Piřha (1984, s. 227) používá pro derivaci syntaktickou termín nominalizace, pro derivaci lexikální termín substantivizace.

³ K těmto substantivům je možno přiřadit i nedeverbativní substantiva označující děj, tedy např. různé supletivní formy, např. *milovat (někoho)*, ale *láska (k někomu)*.

⁴ V českém prostředí se problematice slovnědruhových přechodů a převodů věnovali např. Dokulil (1962 a 1982) a Filipec (1972).

konstatuje, že ze sémantického hlediska se jedná převážně o abstraktní výsledky děje (např. *pochvala premiérovi*).

U deverbativních substantiv se předpokládá stejný repertoár aktantů (participantů) a volných doplnění jako u sloves (Panevová, 2002), tedy aktanty Aktor (ACT), Patiens (PAT), Adresát (ADDR), Efekt (EFF) a Origo (Původ, ORIG), z volných doplnění např. místní určení (LOC, DIR3) nebo určení způsobu (MANN)⁵. Pro nedeverbativní substantiva Piřha (1984, s. 236; 1992, s. 33–34) stanovil specifický substantivní aktant Materiál (MAT, někdy též Partitiv, např. *skupina lidí.MAT*) a specifické volné doplnění Přináležitost (Appurtenance, APP, např. *Petrovo.APP auto*).⁶ V této práci se věnujeme pouze deverbativním substantivům.

2.1 Typ derivace vs. slovtvorba

Typ derivace, tj. syntaktická derivace vs. lexikální derivace, je u odvozených substantiv provázán se slovtvornými prostředky. Pokud jde o deverbativní substantiva, u některých substantiv slovtvorné prostředky napomáhají jasně identifikovat lexikální deriváty; týká se to zejména substantiv označujících místo (např. přípona *-árna*), činitelská jména (např. přípona *-tel*), příp. jména nástrojů (např. přípona *-dlo*). Tato substantiva si mohou uchovat některé ze slovesných aktantů, zejména Patiens, např. *učitel tance, zájemce o nákup, žadatel o podporu, bojovník za svobodu, čekatel na byt, podnikatel s nemovitostmi, dřiř česneku, půjčovna automobilů*, někdy Patiens i Adresát, např. *dodavatel zbraní severní Koreji, poskytovatel licence nabyvateli* (Kolářová, 2010). Těmto typům lexikálních derivátů se v této práci věnujeme jen zcela okrajově.

Složitější je situace u dvou typů českých deverbativních substantiv, která v případě, že označují děj nebo stav, mohou být chápána jako výsledek syntaktické derivace (příp. tzv. transpozice); jsou to: (i) substantiva derivovaná od sloves sufixy *-ěn/en-*, resp. *-án/an-*, nebo *-t-*, např. *znít – znění, číst – čtení, malovat – malování, psát – psaní, krýt – krytí*, a (ii) substantiva, která jsou derivována různými sufixy, včetně sufixu nulového, např. *zpívat – zpěv, číst – četba, vonět – vůně, žádat – žádost*.⁷ Substantiva typu (i) zde nazýváme verbální substantiva (příp. produktivně tvořená substantiva), substantiva typu (ii) zde nazýváme dějová substantiva (příp. neproduktivně tvořená substantiva). Mezi substantivy typu (i) a (ii) existuje celá řada rozdílů, srov. zejm. Grepl – Karlík, 1998, s. 177. V této práci se zaměřujeme na syntaktické chování verbálních a dějových substantiv (oddíly 2.3 a 8).

2.2 Polysémie verbálních a dějových substantiv

Jedno verbální nebo dějové substantivum (jeden lexém) má často více významů, odpovídajících jednotlivým lexikálním jednotkám (Cruse, 1986). Korpusové studie ukazují, že dějová substantiva bývají výrazně frekventovanější než substantiva verbální (Kolářová, 2010). Relativní četnosti vyjádření valenčních doplnění bývají naopak vyšší u verbálních

⁵ Otázka zavedení kvazivalenčních doplnění pro deverbativní substantiva zůstává zatím otevřená.

⁶ Jak ukážeme v oddíle 4.2, Materiál a Přináležitost mohou v některých případech rozvíjet i deverbativní substantiva odvozená pomocí lexikální derivace.

⁷ K diskusi o dějovém významu (syntaktické derivaci) dějových substantiv viz např. Sgall, 1967, s. 70; Panevová, 1980, s. 142; Dokulil, 1982, s. 261; Veselovská, 2001; Karlík, 2002, s. 14; Kolářová, 2014a.

substantiv, což vypovídá o větší blízkosti jejich valenčního potenciálu k valenčnímu potenciálu jejich základových sloves, než je tomu u substantiv dějových. Na druhou stranu však tyto údaje také naznačují, že dějová substantiva jsou užívána ve vícero různých významech (ve srovnání se substantivy verbálními), přičemž v některých z těchto významů dochází k častým elipsám, příp. přímo k redukci valenčních doplnění.

Odlišení jednotlivých významů verbálních a dějových substantiv, včetně valence užívané v těchto jednotlivých významech, je palčivým problémem při lexikografickém zpracování valenčních vlastností substantiv (pro každý jednotlivý význam by měl být ve slovníku samostatný valenční rámec; u sloves srov. Urešová (2011, s. 39), u substantiv viz oddíl 8.3).

Kromě abstraktních významů odpovídajících syntaktické derivaci (tj. pro děj např. *vydání knihy trvalo několik měsíců, balení dárků rodiči, dodávka zboží zákazníkům zahraniční společností, pozoroval let ptáků, natácel východ slunce*, pro stav např. *vyskytování se na světě* nebo *výskyt predátorů v naší přírodě*) připadají v úvahu i významy odpovídající základním denotátům lexikálních derivátů, tj. konkrétním člověk (např. *vedení, rada*), místo (např. *prudké stoupání, uzamčený východ*) nebo věc (např. *první vydání knihy leželo na stole, dárkové balení vína, čerstvé / zelené krmení, těžký nákup, velký úlovek, rozměrná dodávka, něčí první výplata, pět výskytů v korpusu*).⁸

Sémantika substantiv však bývá velmi bohatá a zejména mezi krajními (extrémními) významy odpovídajícími syntaktické, nebo lexikální derivaci (tj. mezi označením děje a věci) bývá někdy i několik dalších významů. Jedná se o různé abstraktní významy, nebo naopak o významy bližší konkrétním. Některé abstraktní významy jsou velmi blízké významu dějovému / stavovému, srov. *uplatnění všech svých schopností* (děj) vs. *úřad hledá prázdňinové uplatnění pro studenty*. Jindy se jedná o různé významy přenesené, např. *zásah cíle* (děj) vs. *zásah právnímu vědomí občanů*, případně o významy získané zapojením ve verbonominálních predikátech s kategoriálním slovesem, např. *dopad asteroidu na zemský povrch* (děj) vs. *sociální dopady* (← *mít dopad na něco*). Některé významy jsou naopak bližší konkrétním, srov. *let ptáků* (děj) vs. *Krátce poté bylo letu OK 52 povoleno přistání*. Cílem této práce není popsat významy jednotlivých substantiv, ale stanovit, zda má dané substantivum v daném významu mít svůj vlastní valenční rámec a jaká má být jeho podoba (oddíl 8.3).

Rozlišení jednotlivých významů v konkrétních promluvách bývá obtížné nebo nejasné, přičemž nejistota v určení významu bývá ztěžována elipsou některých nebo všech valenčních doplnění. V některých případech nelze jednoznačně určit, o který z významů se jedná, přestože jsou u daného substantiva významy teoreticky jednoznačně odlišitelné. Např. substantivum *vybavení* má dva významy, tj. vedle děje, srov. (1), může také označovat věc, srov. (2). V příkladu (3) však přesto není jasné, zda Petr investoval do procesu vybavení pokoje, nebo do nábytku a dalšího zařízení.

(1) *vybavení₁ dětí vším potřebným*

(2) *koupil si lyžařské vybavení₂*

⁸ V některých případech je možné daný denotát chápat jako výsledek děje.

(3) *Do vybavení_{1/2} pokoje investoval Petr nemalou částku*

2.3 Syntaktické vlastnosti syntaktických a lexikálních derivátů

Podle Veselovské (2001) jsou pro verbální substantiva s dějovým významem, tj. v autorčině terminologii pro syntakticky derivovaná substantiva, charakteristické některé verbální vlastnosti, např.:

- možnost rozvíjení instrumentálem ve významu agentu;
- sensitivita vůči vidu;
- spojitelnost s reflexivním zájmenem-částicí;
- schopnost spojovat se s různými typy adjektiv, zejména s takovými, která obsah substantiv specifikují s ohledem na čas a opakovanost děje (*časté přepisování*), s adjektivy, která signalizují přítomnost logického subjektu (*úmyslné přepisování*);
- nemožnost spojení s adjektivy předpokládajícími konkrétní, fyzickou interpretaci substantiv (**špinavé přepisování*).

Naopak společnými rysy syntakticky derivovaných a nederivovaných substantiv jsou podle Veselovské (2001) např. následující rysy:

- možnost rozvíjení demonstrativy;
- možnost rozvíjení vedlejší větou;
- schopnost vázat se s posesivem, které může být interpretováno jako subjekt, nebo objekt příbuzného verbálního tvaru.⁹

Procházková (2006, s. 15–24) porovnává možnosti rozvíjení českých verbálních a dějových substantiv na základě testů sloužících pro rozdělení anglických nominalizací (Grimshaw, 1991), srov. (4) a (5).

- (4) a. *čtení knihy hodinu*
b. ??*četba knihy hodinu*
- (5) a. *utěšování pacientů jejich doktorem*
b. ??*útěcha pacientů jejich doktorem*

Kolářová (2014a) aplikuje obdobné testy na substantiva, u nichž je forma jednoho z valenčních doplnění výsledkem specifických posunů v povrchových realizacích participantů (viz oddíl 8.1.2).

Vodítkem pro rozpoznání některých lexikálních derivátů jsou podle Kolářové (2010) mimo jiné následující vlastnosti:

- zřetelný významový posun;
- redukce počtu valenčních doplnění, viz oddíl 4.1;
- změna charakteru valenčních doplnění ze slovesného na substantivní, viz oddíl 4.2.

⁹ Podobné příklady uvádí také Karlík (2002), např. *rychlé* / **papírové balení těch léků* (děj) vs. **rychlé* / *papírové balení těch léků* (předmět).

3 Typické valenční chování a typické posuny v povrchových realizacích participantů

Typické valenční chování vykazují deverbativní substantiva odvozená od svých základových sloves syntaktickou derivací, především substantiva označující děj. Předpokládá se, že tato substantiva „dědí“ valenční rámce svých základových sloves, mají tedy následující vlastnosti:

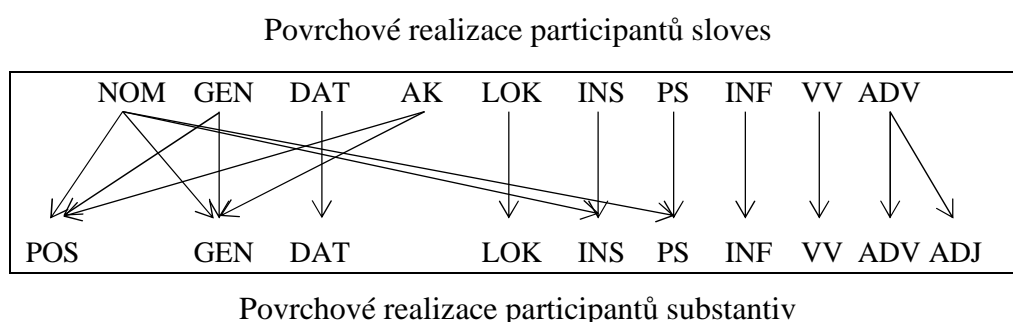
- (a) zachovávají počet valenčních doplňků;
- (b) zachovávají slovesný charakter valenčních doplňků;
- (c) dochází u nich k pravidelným (typickým) posunům v povrchových realizacích participantů, tedy např. Ak → Gen nebo Nom → Ins, srov. (6).

(6) *Petr píše dopis* → *psaní dopisu Petrem*

Typické posuny v povrchových realizacích participantů, vycházející z aktivní větné struktury s verbem finitem, jsou graficky znázorněny v Obrázku č. 1. Platí nejen pro verbální substantiva, ale i pro dějová substantiva. Výsledkem typických posunů jsou formy, kterým říkáme typické.

Pro zápis jednotlivých pádů používáme zavedené zkratky, v textu za aktanty případně i číslice, např. ACT(7), při potřebě vymezení adverbální formy oproti formě adnominální používáme indexy se zkratkami Adverb, resp. Adnom (např. Gen_{Adnom}). Pro další formy používáme následující zkratky: předložková skupina (PS), infinitiv (Inf), vedlejší věta (VV), adverbium (Adv), adjektivum (Adj), posesivní adjektivum nebo zájmeno (Adj_{pos} / Pron_{pos}, někdy zkráceně *pos*).

Obrázek č. 1: Typické posuny v povrchových realizacích participantů



Typické valenční chování deverbativních substantiv je detailně popsáno u Kolářové (2010). Novější poznatky týkající se typických posunů $Gen_{Adverb} \rightarrow Gen_{Adnom}$, $Gen_{Adverb} \rightarrow Adj_{pos} / Pron_{pos}$ a $Nom \rightarrow Ins$ shrneme níže v oddílech 3.1 až 3.3. Nově vymezené nominalizované struktury se dvěma aktanty vyjádřenými pomocí bezpředložkového genitivu krátce představujeme v oddíle 3.4.

3.1 Posun Gen_{Adverb} → Gen_{Adnom} u dějových substantiv

Kolářová (2012) ukazuje, že posun Gen_{Adverb} → Gen_{Adnom} platí nejen pro verbální substantiva (např. *dotknout se zdi* → *dotknutí se zdi*), ale i pro některá dějová substantiva, konkrétně pro substantiva *dotyk*, *naděje*, *odvaha* a *památka*, srov. (7) až (10).

(7)... *každý jeho*.ACT *dotek puku*.PAT *doprovázelo ohlušující bučení publika*. (SYN2010)

(8) *Muži, kteří trpí rakovinou prostaty, mají novou naději léčby*.PAT. (SYN2005)

(9) ... *a učil je odvaze spolupráce*.PAT *se světem a soutěže*.PAT *s ním...* (SYN2005)

(10) ... *uctí památku obětí*.PAT *čtvrtečních útoků v Madridu...* (SYN2005)

3.2 Posun Gen_{Adverb} → Adj_{pos} / Pron_{pos}

V Obrázku č. 1 je oproti Kolářové (2010) zachycen i posun Gen_{Adverb} → Adj_{pos} / Pron_{pos}, vzácně doložený u několika verbálních substantiv, např. *dotknutí se*, *zanechání*, *zmocnění se*, srov. (11) až (13), a u dějového substantiva *dotyk*, srov. (14); k této problematice viz Kolářová (2013a). Jedná se patrně o analogii k posunu Ak → Adj_{pos} / Pron_{pos} (např. *ošetřit pacienta* → *pacientovo / jeho ošetření*).

(11) *Causa očividně představuje starostův obnažený nerv se všemi důsledky po jeho dotknutí se*. (SYN2006PUB) (tj. *dotknutí se nervu*)

(12) *Jediným problémem se zdá být tendence některých studentů nadřazovat po čase praxi samotnému studiu, což v krajním případě může vést až k jeho zanechání*. (SYN2009PUB) (tj. *zanechání studia*)

(13) ... *míč přikryl Lukes, ale o jeho zmocnění usiloval Peterka, jenže zasáhl bolestivě ruce gólmána...* (SYN2010) (tj. *zmocnění se míče*)

(14) *Čtyřramenný volant se ovládá lehce a na jeho sebemenší dotyk auto rychle reaguje*. (SYN2006PUB) (tj. *sebemenší dotyk volantu*.PAT)

3.3 Posun Nom → Ins u substantiv odvozených z intranzitivních sloves

Posun Nom → Ins, charakteristický pro verbální i některá dějová substantiva odvozená z tranzitivních sloves, viz (6), se podle Kolářové (2013b) vyskytuje i u některých verbálních a dějových substantiv odvozených z intranzitivních sloves, např. *napomáhání*, *vyhrožování*, *výpomoc*, viz (15) až (17). Tento posun je doložen dokonce i u substantiv odvozených z intranzitivních reflexivních sloves, která netvoří pasivum, např. *ujímání se*, *vzdání se*, *dotyk*, srov. (18) až (20).

(15) *napomáhání tomuto trestnému činu*.PAT *státními orgány*.ACT (SYN2009PUB)

(16) *vyhrožování rozhodčím*.ADDR *trenérem*.ACT (SYN2006PUB)

(17) ... *okomentoval výpomoc domácímu týmu*.ADDR *sudími*.ACT ... *trenér* (SYN2009PUB)

(18) *ujímání se zvířátek*.PAT *hodnými lidmi*.ACT (SYN2006PUB)

(19) *vzdání se tohoto práva*.PAT *zaměstnavatelem*.ACT (SYN2010)

(20) *dotyk sítě*.PAT *hráčem*.ACT *není chybou* (SYN2006PUB)

3.4 Nominalizované struktury se dvěma aktanty ve formě bezpředložkového genitivu

K vyjádření více než jednoho aktantu genitivní formou může u českých substantiv dojít jen za určitých podmínek (viz níže). Počet řídicích substantiv, která tyto podmínky splňují, je značně omezený. Výrazně převažují konstrukce, které dva aktanty v genitivu neumožňují; v nich může genitivní pozici obsadit jen jeden aktant. Aktanty, které genitivní formou vyjádření sice disponují, ale neobsadily ji, jsou pak nuceny zvolit jinou formu vyjádření (viz i faktor (d) v oddíle 6).

Vedle nejtypičtější české nominalizované struktury (NS) se dvěma aktanty (A_1 a A_2) vyjádřenými pomocí Gen_{Adnom} , tj. typu NS_1 , viz (21), existují podle Kolářové (2014b) v češtině tři další typy nominalizovaných struktur se dvěma aktanty v Gen_{Adnom} , tj. NS_2 , NS_3 a NS_4 , srov. (22) až (24). Řídicím substantivem nominalizovaných struktur se dvěma aktanty v Gen_{Adnom} může být vzácně i dějové substantivum, např. *dotyk* a *výuka*, srov. (25) a (26).

(21) *zbavení autora.ADDR státního občanství.PAT* (SYN2000)

(22) *Cenné bylo sbírání zkušeností.PAT nejmladších závodníků.ACT.* (SYN2009PUB)

(23) *poukázal ... na domáhání se Ireny Riškové.ACT „svých“ peněz.PAT* (SYN2009PUB)

(24) *vyučování hudební výchovy.PAT imitujících dětí.ADDR - zpěváků* (SYN2009PUB)

(25) *Ona toužila alespoň po prvním polibku, něžném jak dotek včelky.ACT pestíku.PAT květu nedaleko místa, kde jsme seděli.* (SYN2005)

(26) *K hlavním zásadám ... při výuce cizího jazyka.PAT dětí.ADDR mladšího školního věku patří...* (SYN2010)

Kolářová (2014b) popisuje podmínky pro užití nominalizovaných struktur se dvěma aktanty v Gen_{Adnom} tak, jak se jeví po vyhodnocení dat z českých korpusů (zejména ČNK). Původní předpoklad, že gramatické jsou pouze NS_1 , rozšiřuje o další možnosti. Domnívá se, že NS se dvěma aktanty v Gen_{Adnom} je (potenciálně) možná, když:

(i) V základové větě struktuře je jedna pozice s Gen pozicí valenční:

(i)(a) $NS_1: A_1 (Gen_{Adnom} \leftarrow Ak)$ a $A_2 (Gen_{Adnom} \leftarrow Gen_{Adverb})$

(i)(b) $NS_3: A_1 (Gen_{Adnom} \leftarrow Nom)$ a $A_2 (Gen_{Adnom} \leftarrow Gen_{Adverb}) [= PAT]$

(ii) V základové větě struktuře je jedna pozice s Ak & základové sloveso spolu s aktantem v Ak tvoří verbonominální predikát s kategoriálním slovesem:¹⁰

$NS_2B: A_1 (Gen_{Adnom} \leftarrow Nom)$ a $A_2 (Gen_{Adnom} \leftarrow Ak)$, pouze s pořadím aktantů $A_2 A_1$

(iii) V základové větě struktuře jsou dvě pozice s Ak :

$NS_4: A_1 (Gen_{Adnom} \leftarrow Ak) [=ADDR]$ a $A_2 (Gen_{Adnom} \leftarrow Ak) [=PAT]$

¹⁰ K problematice verbonominálních predikátů s kategoriálním slovesem viz zejména Radimský (2010).

4 Specifické valenční chování

Specifické valenční chování substantiv zahrnuje (i) zmenšení počtu valenčních doplňků, (ii) změnu charakteru valenčních doplňků a (iii) specifické formy valenčních doplňků. Specifické valenční chování úzce souvisí se změnou (posunem) ve významu daného substantiva oproti významu odpovídajícímu syntaktické derivaci.

4.1 Zmenšení počtu valenčních doplňků ve valenčním rámci

Rozlišujeme dva typy zmenšení počtu valenčních doplňků ve valenčních rámci substantiv, a to (i) prostou redukci a (ii) tzv. zabudování aktantu. Od zmenšení počtu valenčních doplňků je třeba odlišit povrchové vypuštění (elidování) valenčního doplňku (Kolářová, 2010; Mikulová, 2011).

V případě prosté redukce určitý aktant bez náhrady z valenčního rámce mizí, např. u substantiva *důvtip* zcela mizí Patiens a nemůže být vyjádřen žádnou formou, viz (27c), zatímco u verbálního substantiva *dovtípení se*, odvozeného od základového slovesa *dovtípit se* syntaktickou derivací, zůstává, srov. (27a) a (27b).

- (27) a. *dovtípit se něčeho*.PAT
- b. *dovtípení se něčeho*.PAT
- c. **důvtip něčeho*.PAT

U některých substantiv odvozených z polyvalentních sloves se ztrácejí sémanticky více vymezené aktanty (ADDR nebo EFF), zatímco sémanticky nejméně zřetelný slovesný aktant PAT zůstává. Příkladem může být substantivum *návrh*; zatímco při jeho užití jako substantiva mluvení jsou zachovány všechny tři aktanty zděděné od základového slovesa, srov. (28), v případě, že se u tohoto substantiva význam posouvá a toto substantivum označuje spíše nějaký dokument, Adresát mizí, srov. (29).

(28) ... je znám především svým.ACT návrhem Ústavnímu soudu.ADDR na zrušení.PAT Benešových dekretů. (SYN2000)

(29) návrh zákona.PAT ke schválení

Zabudování aktantu spočívá v tom, že ve významu derivovaného substantiva je obsažen význam některého z aktantů základového slovesa (Panevová, 2002). Při zabudování aktantu příslušný derivát oproti základovému slovesu nutně jeden aktant ze svého valenčního rámce ztrácí; tento aktant nemůže být vyjádřen. Typickým příkladem jsou činitelská jména, např. *učitel*, u nichž dochází k zabudování Aktora, srov. (30) a (31).

(30) *někdo*.ACT učí matematiku.PAT

(31) *učitel* matematiky.PAT

Domníváme se, že jakýkoliv typ zmenšení počtu valenčních doplnění substantiva s sebou nese posun ve významu daného substantiva (srov. také Karlík – Nübler, 1998, s. 106).

4.2 Změna charakteru valenčních doplnění

Některá substantiva, u nichž dochází ke zřetelnému posunu ve významu, se mohou chovat podobně jako nedeverbativní substantiva v tom smyslu, že charakter jejich valenčních doplnění se mění ze „slovesného“ na „substantivní“. Tento proces je někdy doprovázen i ztrátou ostatních valenčních doplnění. Například substantivum *balení* označující děj má dva slovesné aktanty, ACT a PAT, srov. (32), zatímco ve významu „kontejner“ jeho valenční doplnění v genitivu nemá slovesný charakter, ale substantivní, proto je označeno funktorem MAT; volné valenční doplnění v posesivu pak není ACT, ale APP, srov. (33). Podobně u substantiva *oddělení* jsou při jeho dějovém významu tři slovesné aktanty, ACT, PAT a ORIG, viz (34), při posunu významu (*oddělení* ~ *organizační jednotka*) se však charakter doplnění v genitivu mění z PAT na APP, srov. (35).

(32) *balení másla*.PAT *do obalu brigádníky*.ACT

(33) *jedno Petrovo*.APP *balení másla*.MAT

(34) *oddělení moci*.PAT *soudní od moci*.ORIG *výkonné státní správou*.ACT

(35) *oddělení zahraničních styků*.APP

4.3 Specifické formy valenčních doplnění

Specifickou formou valenčního doplnění chápeme takovou formu adnominálního doplnění, která se liší od formy odpovídajícího doplnění u základového slovesa a zároveň tato forma není výsledkem žádného z typických posunů (viz Obrázek č. 1). Říkáme, že specifické formy jsou výsledkem tzv. specifických posunů v povrchových realizacích participantů.

Specifické formy valenčních doplnění jsou častější u dějových substantiv, mohou se však vyskytnout i u substantiv verbálních. Jedno substantivum může disponovat větším počtem forem vyjádření jednoho valenčního doplnění, přičemž některé z těchto forem odpovídají typickým posunům, jiné posunům specifickým (oddíl 7). Následující přehled specifických posunů se zaměřuje na formy specifické, přestože jsou v některých případech možné i formy typické. Vliv specifických adnominálních forem na význam rozvíjených substantiv zkoumáme v oddíle 8.

Specifické posuny lze třídit z několika hledisek. Prvním hlediskem je typ derivace odvozených substantiv. Rozlišujeme především specifické posuny u substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací (oddíl 4.3.1) od specifických posunů u substantiv se zabudovanou rolí (tj. u lexikálních derivátů, viz oddíl 4.3.2).

Druhým hlediskem třídění specifických posunů je povaha valenčního doplnění, u něhož ke specifickému posunu dochází. Rozlišujeme specifické posuny participantu nepropoziční povahy a specifické posuny participantu propoziční povahy. Ke specifickým posunům participantu propoziční povahy dochází nejčastěji u substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací.

Třetím hlediskem třídění specifických posunů je typ adverbálního pádu, z něhož specifický posun vychází. Je tedy možné rozlišovat specifické posuny adverbálních strukturních pádů (např. Ak → Dat) od specifických posunů adverbálních nestrukturních pádů (např. Gen → Dat). Celkový přehled specifických posunů, a to jak u participantů nepropoziční povahy, tak u participantů propoziční povahy, podává Kolářová (2010).

4.3.1 Specifické posuny u substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací

Ke specifickým posunům participantů nepropoziční povahy u substantiv na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací patří zejména následující posuny:

- Ak → Dat

(36) *varovat řidiče* → *varování řidičům*

(37) *vyzvat premiéra* → *výzva premiérovi*

- Gen → Dat

(38) *otázet se voličů* → *otázka voličům*

- Ak → PS

(39) *lovit velryby* → *lov na velryby*

(40) *obdivovat herce* → *obdiv k hercům*

- Gen → PS

(41) *dotknout se země* → *dotyk se zemí*

(42) *otázet se kamaráda* → *otázka na kamaráda / ke kamarádovi*

- Dat → PS

(43) *křivdit lidem* → *křivda na lidech*

(44) *vyhrožovat mladíkovi* → *výhrůžka vůči mladíkovi*

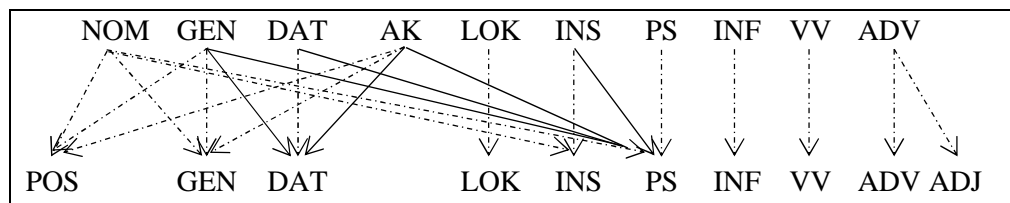
- Ins → PS

(45) *pohrdat člověkem* → *pohrdání nad člověkem*

Specifické posuny participantu nepropoziční povahy jsou schematicky znázorněny v Obrázku č. 2. Typické posuny v povrchových realizacích participantů jsou zde pro větší názornost rovněž zobrazeny, ovšem pouze pomocí čerchovaných šipek.

Obrázek č. 2: Specifické posuny participantu nepropoziční povahy

Povrchové realizace participantů sloves



Povrchové realizace participantů substantiv

Participant propoziční povahy (PPP) má u základových sloves nejčastěji tři formy vyjádření, odvozené substantivum však často disponuje čtyřmi možnostmi vyjádření tohoto participantu, přičemž „univerzální“ čtveřici forem představují nejčastěji formy VV / Inf / PS / Gen (Kolářová, 2010). Jinými slovy, chybí-li u PPP rozvíjejícího základové sloveso některá z forem odpovídajících této „univerzální“ čtveřici, bývá tato forma přítomna ve valenčním potenciálu odvozeného substantiva. Ke specifickým posunům participantu propoziční povahy řadíme následující čtyři posuny:

• PPP → PPP(PS)

(46) *nabídl (Janovi), aby spolupracoval / spolupracovat / spolupráci → nabídka, aby spolupracoval / spolupracovat / spolupráce / na (ke) spolupráci*

• PPP → PPP(bezpředložkový pád)

(47) *navykl si, že kouří / kouřit / na kouření → návyk, že kouří / kouřit / kouření / na kouření*

• PPP → PPP(Inf)

(48) *nenadál se, že se dožije / dožití → naděje, že se dožije / dožít se / dožití / na dožití*

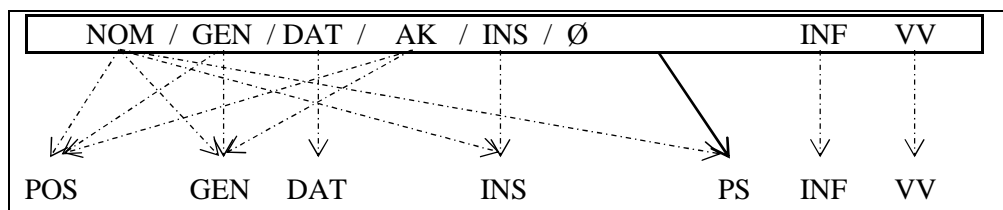
• PPP → PPP(VV)

(49) *odvážil se skočit / skoku / ke skoku → odvaha, aby skočil / skočit / skoku / ke skoku*

Obrázky k jednotlivým posunům participantu propoziční povahy jsou uvedeny u Kolářové (2010), zde uvádíme pouze grafické znázornění nejrozšířenějšího z těchto posunů, tj. posunu PPP → PPP(PS), viz Obrázek č. 3. Předpokládáme, že adverbálním protějškem specifické formy PPP není jedna konkrétní forma PPP u základového slovesa, ale PPP jako celek; tento předpoklad je v Obrázku č. 3 znázorněn pomocí rámečku zahrnujícího všechny adverbální formy PPP. Opět jsou zde pro větší názornost zobrazeny typické posuny v povrchových realizacích participantů, pomocí čerchovaných šipek.

Obrázek č. 3: Specifický posun PPP → PPP(PS)

Povrchové realizace participantu propoziční povahy u sloves



Povrchové realizace participantu propoziční povahy u substantiv

4.3.2 Specifické posuny u substantiv se zabudovaným aktantem

U některých lexikálních derivátů dochází k zabudování aktantu (nejčastěji Aktora, řidčeji Patientu). Dochází tak k uvolnění genitivní pozice a alternující pozice vyjádřené formou posesiva, díky čemuž mohou být tyto pozice obsazeny jiným aktantem, nejčastěji Adresátem (Kolářová, 2010). Dochází tak k následujícím specifickým posunům:

- Dat → Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos}

(50) *(po)radí prezidentovi* →

poradce prezidenta / prezidentův poradce / jeho poradce

- PS → Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos}

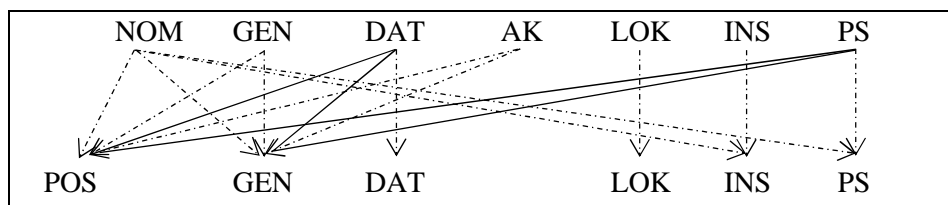
(51) *spolupracuje s Petrem* →

spolupracovník Petra / Petrův spolupracovník / jeho spolupracovník

Specifické posuny u substantiv se zabudovaným aktantem jsou schematicky znázorněny v Obrázku č. 4, opět na pozadí typických posunů, vyznačených pomocí čerchovaných šipek.

Obrázek č. 4: Specifické posuny u substantiv se zabudovaným aktantem

Povrchové realizace participantů sloves



Povrchové realizace participantů substantiv

5 Obecné principy při obsazování valenčních pozic deverbativ

Typické i specifické posuny v povrchových realizacích participantů lze popsat pomocí zobecňujících pravidel (principů). Tyto principy dělíme na primární (oddíl 5.1) a sekundární (oddíl 5.2).

5.1 Primární obecné principy

Primární obecné principy popisují typické posuny v povrchových realizacích participantů z perspektivy adverbálních strukturních a nestrukturních pádů. Vycházíme-li z aktivní větné struktury s verbem finitem, pak lze primární obecné principy formulovat následujícím způsobem:

- (i) Adverbální strukturní pády (tj. Nom a Ak) se ve valenční struktuře substantiva posouvají na Gen (příp. na Adj_{pos}/Pron_{pos}), nominativ se posouvá i na Ins, příp. PS;
- (ii) Adverbální nestrukturní pády (tj. Gen, Dat, Loc a Ins) a další formy participantů u sloves (tj. např. VV a Inf) ve valenční struktuře substantiva zůstávají;
- (iii) K obsazení více než jedné genitivní pozice u substantiva může dojít jen za určitých podmínek \Rightarrow různé kombinatorické varianty při obsazování valenčních pozic.

5.2 Sekundární obecné principy

Sekundární obecné principy zohledňují specifické posuny v povrchových realizacích participantů a vymezují se vůči primárním obecným principům. Zjednodušeně lze říci, že projevy sekundárních principů spočívají v porušování primárních principů, a to v tom smyslu, že adverbální strukturní pády se mohou měnit na jinou formu než genitivní nebo posesivní (příp. instrumentálovou a předložkovou), viz princip (i), a naopak forma některých adverbálních nestrukturních pádů nezůstává stejná, ale mění se, viz princip (ii). Specifické formy valenčních doplnění úzce souvisejí s obecnou tendencí k navýšení počtu možností vyjádření valenčních doplnění substantiv oproti základovým slovesům; tuto tendenci popisujeme v principu (iii).

- (i) Pád, který se vyskytuje ve valenční struktuře slovesa (strukturní i nestrukturní), se mění na sémanticky více vymezený nestrukturní pád. Sem řadíme zejména specifické posuny Gen / Dat / Ak / Ins \rightarrow PS a specifické posuny Gen / Ak \rightarrow Dat. Tento princip se uplatňuje zejména u dějových substantiv, výjimečně i u některých substantiv verbálních.
- (ii) Adverbální nestrukturní pád se mění na standardní vyjádření substantivního atributu, tedy na Gen. Sem řadíme zejména specifické posuny Dat \rightarrow Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos} a PS \rightarrow Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos}. Tento princip se uplatňuje zejména u substantiv se zabudovaným aktantem, tedy u lexikálních derivátů.
- (iii) Substantiva vykazují obecnou tendenci disponovat větším počtem forem některých valenčních doplnění oproti jejich základovým slovesům. Týká se to jak participantů nepropoziční povahy, tak participantů propoziční povahy. U participantu nepropoziční

povahy je nejčastějším případem možnost jak bezpředložkového, tak předložkového vyjádření. Participant propoziční povahy často disponuje čtyřmi „univerzálními“ formami vyjádření, a to VV / Inf / Gen / PS.¹¹

6 Faktory ovlivňující valenční chování deverbativních substantiv

Ukazuje se, že valence substantiv je ovlivňována různorodými faktory (Kolářová, 2010), majícími vliv především na formu valenčních doplnění. Jsou to zejména:

- (a) sémantické vlastnosti substantiv, tj. příslušnost substantiva k sémantické třídě (např. pozitivní vs. negativní duševní projevy nebo stavy, srov. *naděje spolupráce* vs. **obava následků*) nebo významové posuny, např. *zásah cíle* vs. *zásah právnímu vědomí občanů*;
- (b) sémantická životnost / neživotnost participantů (rovněž související se sémantickou třídou substantiv), např. *pochvala premiérovi*, ale **pochvala kravatě* vs. *pochvala premiéra* i *pochvala kravaty*;
- (c) snaha vyhnout se strukturní homonymii participantů, zejména ACT(2) a ADDR(2), např. *varování řidičů*.ACT/ADDR vs. *varování řidičům*.ADDR, resp. ACT(2) a PAT(2), např. *návštěva babičky*.ACT/PAT vs. *návštěva u babičky*;
- (d) gramatické omezení spočívající ve striktních podmínkách pro možnost vyjádření nominalizované konstrukce se dvěma aktanty v bezpředložkovém Gen (participanty, které neobsadily genitivní pozici, volí jinou formu vyjádření, např. *obdiv někoho*.ACT *ke komu*.PAT; *varování Aliance*.ACT *Miloševičovi*.ADDR, *aby...*);
- (e) vid základového slovesa, např. substantiva odvozená z nedokonavých sloves většinou neumožňují specifické formy valenčních doplnění, srov. *upozornění komu* vs. **upozorňování komu*;
- (f) vliv valence slovesné části verbonominálního predikátu s kategoriálním slovesem na jeho jmennou část, a to i při jejím osamostatnění, např. *pochválit někoho* vs. *udělit někomu pochvalu*, *pochvala někoho*.PAT vs. *pochvala někomu*.PAT;
- (g) různé typy analogie.

7 Klasifikace adnominálních forem valenčních doplnění

Jak bylo uvedeno v oddíle 5.2, substantiva vykazují obecnou tendenci k navýšení počtu forem vyjádření svých valenčních doplnění. Tyto formy však nejsou vždy rovnocenné. Vyšší počet forem i jejich rozdílné funkce umožňují větší variabilitu při výběru vhodné formy valenčního doplnění. V Tabulce č. 1 podáváme klasifikaci forem adnominálních valenčních doplnění, zohledňující pět hledisek, a to gramatičnost forem, typ posunů, jejichž jsou

¹¹ K navýšení počtu forem dochází i při uplatnění typických posunů, např. Nom → Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos} / Ins / PS nebo Ak → Gen / Adj_{pos}/Pron_{pos}.

výsledkem, preference v užití forem, jejich frekvenci a charakter doplnění vyjádřeného danou formou.¹²

Tabulka č. 1: Klasifikace adnominálních forem

Hledisko třídění forem	Označení formy	
Gramatičnost	gramatická	negramatická
Typ posunů	typická	specifická
Preference v užití	preferovaná	doplňková / náhradní
Frekvence	frekventovaná	řídka
Charakter doplnění vyjádřeného danou formou	slovesný charakter	substantivní charakter

Při použití typických a specifických forem pro jedno valenční doplnění nějakého substantiva mohou nastat různé situace (viz Tabulka č. 2):

- (A): Obě formy (typická i specifická) jsou gramatické a obě tyto formy jsou srovnatelně frekventované a srovnatelně preferované, např. *varování řidičů.ADDR* s typickou formou *ADDR* a *varování řidičům.ADDR* se specifickou formou *ADDR*;
- (B): Obě formy (typická i specifická) jsou gramatické, ovšem preferovanou a frekventovanější formou je forma typická, např. *poučení dětí.ADDR*, zatímco forma specifická slouží jako forma doplňková a je i méně frekventovaná, nebo dokonce řídká, např. *poučení dětem*;
- (C): Obě formy (typická i specifická) jsou gramatické, ovšem preferovanou a frekventovanější formou je forma specifická, např. *dotyk s míčem.PAT*, *obdiv k hercům.PAT*, zatímco forma typická slouží jako forma doplňková a je i méně frekventovaná, nebo dokonce řídká, např. *dotyk míče.PAT*, *obdiv interiéru.PAT* / *obdiv ?herců.PAT*;
- (D): Gramatickou a preferovanou formou je pouze forma specifická, zatímco forma typická je negramatická, např. **spolupracovník s Petrem* vs. *spolupracovník Petra*, **otázka kamaráda.ADDR* vs. *otázka kamarádovi / na kamaráda.ADDR / ke kamarádovi*, **obava následků.PAT* vs. *obava z následků*;
- (E): Gramatickou a preferovanou formou je pouze forma typická, zatímco forma specifická je negramatická. Například substantiva výměny si uchovávají typickou formu vyjádření *PAT* a žádné specifické formy pro *PAT* nevyužívají, srov. *vydávání / výdej jídla.PAT*;
- (F): Gramatickou a preferovanou formou je pouze forma typická, zatímco forma specifická je negramatická. Charakter doplnění vyjádřeného typickou formou se však mění ze slovesného na substantivní (např. *jedno balení másla.MAT*, viz oddíl 4.2).

¹² Označení jednotlivých forem je pracovní. Preferenci hodnotíme na základě naší jazykové intuice rodilého mluvčího. Frekvenci lze zjistit např. v korpusech. Preferované formy jsou většinou více frekventované než formy doplňkové. U málo frekventovaných substantiv však frekvence preferovaných a doplňkových forem v korpusech mohou být vyrovnané, nebo dokonce doložené v opačném poměru.

Z popisu jednotlivých situací vyplývá, že by bylo chybou se domnívat, že všechny typické formy jsou ve všech situacích gramatické, preferované a frekventované a že jejich užití znamená vždy zachování dějového významu daného substantiva. Naopak se ukazuje, že specifické formy v některých případech nahrazují formy typické. Typické formy mohou být také použity pro vyjádření valenčních doplnění majících substantivní charakter a signalizujících výrazný posun ve významu substantiva.

Tabulka č. 2: Použití typických a specifických forem pro jedno adnominální doplnění

Situace	Gramatická forma		Negramatická forma
	preferovaná / frekventovaná	doplňková / řídká	
A	typická i specifická forma	–	–
B	typická forma	specifická forma	–
C	specifická forma	typická forma	–
D	specifická forma	–	typická forma
E	typická forma (slovesný charakter doplnění)	–	specifická forma
F	typická forma (substantivní charakter doplnění)	–	specifická forma

8 Sémantické a syntaktické chování substantiv se specifickými formami valenčních doplnění

8.1 Specifické formy a jejich vliv na význam substantiva

Specifické formy adnominálních doplnění mají vliv na význam substantiva, které rozvíjejí (Jirsová, 1966, s. 74; Kolářová, 2014a). U některých substantiv se specifickou formou valenčního doplnění je významový posun zřetelný (oddíl 8.1.1). U některých substantiv však rozdíl mezi významem substantiva rozvitého valenčním doplněním v typické formě a významem tohoto substantiva rozvitého valenčním doplněním ve specifické formě není na první pohled zřejmý. K odhalení někdy velmi jemných rozdílů ve významu je třeba použít různé syntaktické testy (oddíl 8.1.2). Syntaktické vlastnosti substantiv se specifickými formami valenčních doplnění jsou shrnuty v oddíle 8.2. Důsledkům specifických forem pro valenční rámce substantiv se věnujeme v oddíle 8.3.

8.1.1 Substantiva se zřetelným posunem ve významu

Valenční doplnění vyjádřená specifickou formou mohou někdy rozvíjet substantiva užitá v přeneseném významu, např. substantiva s významem negativního dotyku. Je-li např. substantivum *zásah* rozvito Patientem vyjádřeným specifickou formou, tj. dativem, srov. (52), jedná se o zřetelný posun ve významu (tj. *zásah* ~ *rána*) oproti substantivu *zásah* rozvitému

Patientem vyjádřeným typickou formou, tj. genitivem, srov. (53). Použití typické, genitivní formy Patientu u substantiva *zásah* užitého v přeneseném významu by bylo negramatické, srov. (54), stejně jako užití specifické, dativní formy Patientu u substantiva *zásah* v nepřeneseném významu, srov. (55).

(52) *zásah právnímu vědomí.PAT občanů*

(53) *zásah cíle.PAT*

(54) **zásah právního vědomí.PAT občanů*

(55) **zásah cíli.PAT*

Skutečnost, že nějaké substantivum může být rozvito valenčním doplněním vyjádřeným specifickou formou, je provázána s kategorií slovesného vidu. V případě verbálních substantiv se specifické formy valenčních doplnění vyskytují u substantiv odvozených od dokonavých sloves, zatímco substantiva odvozená od nedokonavých sloves specifické formy valenčních doplnění neumožňují, srov. *upozornění řidičům* vs. **upozornění řidičům* (Kolářová, 2010). U substantiv odvozených z dokonavých sloves je výraznější tendence ke ztrátě dějového významu než u substantiv odvozených od nedokonavých sloves (Křížková, 1968, s. 143). Vedle dějového významu mohou některá substantiva odvozená z dokonavých sloves označovat duševní projevy nebo stavy. Tento sémantický posun (děj → duševní projev nebo stav) může být doprovázen užitím specifické formy valenčního doplnění. Například u substantiva *politování* označujícího děj je Patiens vyjádřen typickou, genitivní formou, srov. (56), zatímco u téhož substantiva označujícího duševní stav je Patiens vyjádřen specifickou formou, tj. předložkovou skupinou *nad+7*, srov. (57).

(56) *politování obětí.PAT útoku*

(57) *vyjádřit politování nad oběťmi.PAT útoku*

8.1.2 Substantiva s nezřetelným posunem ve významu

Význam některých substantiv rozvitých doplněním ve specifické formě se však od významu týchž substantiv rozvitých stejným doplněním v typické formě liší velmi málo, srov. (58) a (59). Vystává tak otázka, zda se vůbec jedná o odlišné významy.

(58) *americká podpora Evropy.PAT*

(59) *americká podpora Evropě.PAT*

Pro odlišení různých typů derivace nějakého substantiva (syntaktický derivát vs. substantivum na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací, příp. lexikální derivát), reflektovaných v odlišných „významech“ daného substantiva, používá Kolářová (2014a) syntaktické testy zmíněné v oddíle 2.3. Syntaktické deriváty je možné rozpoznat pomocí následujících testů:

(a) možnost rozvítí pomocí ACT(7);

- (b) možnost rozvíjení pomocí adjektiv, která obsah substantiv specifikují s ohledem na čas a opakovanost děje (např. adjektiva *častý*, *opakovaný*), příp. pomocí adjektiv, která signalizují přítomnost logického subjektu (*úmyslné přepisování*);
- (c) možnost rozvíjení adverbii, např. adverbium *předem*.

Některá substantiva na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací je možné identifikovat pomocí možnosti rozvíjení specifickým valenčním doplněním vyjádřeným předložkovou skupinou *o+6* (Kolářová, 2010). Některé lexikální deriváty se mohou spojit s adjektivy předpokládajícími konkrétní, fyzickou interpretaci substantiv (např. *česky psaná varování zlodějům ~ cedulka s nápisem*).

Tyto testy byly aplikovány na několik dějových i verbálních substantiv se specifickými formami některého z valenčních doplnění, zastupujících nejvýznamnější specifické posuny (Kolářová, 2014a). Zde uvádíme jen příklady testů aplikovaných na substantiva *upozornění* a *lov*.

Substantivum *upozornění* může být rozvíjeno pomocí ACT(7) nebo pomocí adverbia *předem* pouze při užití typické, genitivní formy Adresátu, srov. (60) a (62), nikoli při užití specifické, dativní formy, srov. (61) a (63). I při užití specifické, dativní formy ADDR může být substantivum *upozornění* rozvíjeno adjektivem *opětovný*, srov. (64). Při užití specifické, dativní formy ADDR může být substantivum *upozornění* rozvíjeno pomocí předložkové skupiny *o+6*, srov. (65), zatímco při užití typické, genitivní formy Adresátu je tato konstrukce příznaková, srov. (66).

- (60) *upozornění myslivců.ADDR Dr. Novákem.ACT*
- (61) **upozornění myslivcům.ADDR Dr. Novákem.ACT*
- (62) *upozornění poslanců.ADDR předem.TWHEN, že se bude hlasovat.PAT*
- (63) **upozornění poslancům.ADDR předem.TWHEN, že se bude hlasovat.PAT*
- (64) *po opětovném upozornění zmocněnci.ADDR*
- (65) *Upozornění řidičům.ADDR o výměně.PAT řidičských průkazů*
- (66) *??Upozornění řidičů.ADDR o výměně.PAT řidičských průkazů*

Verbální substantivum *lovení*, označující děj, může být rozvíjeno Patientem v genitivu a zároveň Aktorem v instrumentálu, srov. (67). Rovněž dějové substantivum *lov* rozvíjeno pomocí PAT(2) může být zároveň rozvíjeno Aktorem v instrumentálu, srov. (68). V případě, že je substantivum *lov* rozvíjeno pomocí Patientu vyjádřeného specifickou formou, konkrétně předložkovou skupinou *na+4*, může být zároveň rozvíjeno pomocí adjektiva *občasný*, srov. (69), nebo Aktorem v genitivu, srov. (70), nikoli však pomocí Aktora v instrumentálu, srov. (71).

- (67) *lovení velryb.PAT norskými rybáři.ACT*
- (68) *lov velryb.PAT norskými rybáři.ACT*
- (69) *občasný lov na velryby.PAT*
- (70) *lov rybářů.ACT na velryby.PAT*
- (71) **lov na velryby.PAT rybáři.ACT*

8.2 Vlastnosti substantiv se specifickými formami valenčních doplňů

Na základě vyhodnocení výsledků testů uvedených v oddíle 8.1.2 se ukázalo, že žádné ze zkoumaných substantiv se specifickými formami valenčních doplňů nespĺňuje všechny požadavky kladené na syntaktické deriváty, zejména nemohou být rozvíta pomocí ACT(7) nebo pomocí adverbia *předem*. Překvapivě však mohou být rozvíta pomocí adjektiv jako *opakovaný, opětovný, občasný*, výjimečně i pomocí adjektiv, která signalizují přítomnost logického subjektu, např. *úmyslný*. Na druhou stranu, zkoumaná substantiva nemají ani vlastnosti typické pro lexikální deriváty; nedochází u nich k redukci valenčních doplňů ani ke změně charakteru valenčních doplňů ze slovesného na substantivní. Domníváme se, že vzhledem k těmto nesourodým vlastnostem je opodstatněné nazývat zkoumaná substantiva se specifickými formami valenčních doplňů substantivy na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací. Oproti syntaktickým derivátům u nich dochází k jemnému významovému posunu; jejich význam může být ve většině případů specifikován jako „abstraktní výsledek děje“. Ze všech těchto skutečností vyplývá, že by jejich valence měla být zaznamenána v samostatném valenčním rámci (oddíl 8.3).

Můžeme shrnout, že substantiva na hranici mezi syntaktickou a lexikální derivací, u nichž je některé valenční doplňů vyjádřeno specifickou formou, mají následující vlastnosti:

- (a) Uchovávají si všechny aktanty svého základového slovesa;
- (b) Jejich valenční doplňů si uchovávají slovesný charakter;
- (c) Oproti očekávání mohou být rozvíta pomocí adjektiv, která obsah substantiv specifikují s ohledem na čas a opakovanost děje (např. *opakovaný dotyk s látkou, občasný lov na velryby, každodenní obavy z něčeho*), příp. pomocí adjektiv, která signalizují přítomnost logického subjektu (např. *úmyslná varování*);
- (d) Nemohou být rozvíta pomocí ACT(7), ale formy ACT(2) a ACT(pos) možné jsou;
- (e) Nemohou být rozvíta pomocí adverbí, jako např. *předem*;
- (f) Některá substantiva je možné rozvíjet specifickým valenčním doplňů vyjádřeným pomocí PS(o+6), např. *upozornění o výměně řidičských průkazů*.

V případě, že u substantiv se specifickými formami valenčních doplňů dochází ke zřetelnému významovému posunu, k redukci počtu valenčních doplňů nebo ke změně charakteru valenčních doplňů, příp. se tato substantiva mohou spojovat s adjektivy předpokládajícími konkrétní, fyzickou interpretaci substantiv (např. *česky psaná varování zlodějům ~ cedulka s napsím*), jedná se o lexikální deriváty.

8.3 Specifické formy a valenční rámce

Zkoumání vztahu specifických forem valenčních doplňů a valenčních rámců souvisí s obecnou otázkou, zda dvě různé formy valenčního doplňů (tj. dvě typické, dvě specifické nebo jedna typická a jedna specifická forma) představují pouze varianty, které mohou být

zaznamenány v jednom valenčním rámci, nebo zda existují důvody pro jejich zachycení ve dvou valenčních rámcích. Jak jsme ukázali v oddíle 8.1, specifické formy valenčních doplnění mají vliv na význam rozvíjeného substantiva, i když v některých případech je posun ve významu velmi malý. Platí-li předpoklad, že jeden valenční rámec ve slovníku odpovídá jednomu významu substantiva nebo slovesa (pro slovesa viz Uřešová, 2011, s. 39), pak by specifické formy valenčních doplnění měly být zaznamenány ve zvláštním valenčním rámci. Předpokládáme, že rozdíl mezi dvojicí forem, které představují pouze varianty vyjádření valenčního doplnění, a mezi dvojicí forem, které signalizují rozdíl ve významu, je zjištělný aplikováním obdobných testů jako v oddíle 8.1.2, např. zjištěním možnosti rozvíjení substantiva pomocí doplnění v daných formách a zároveň pomocí ACT(7).

Příkladem dvou různých (typických) forem představujících pouhé varianty vyjádření může být genitivní a dativní vyjádření *Patientu* u substantiva *vyučování*. Příklady (72) a (73) ukazují, že obě tyto formy PAT mohou být kombinovány s ACT(7), proto mohou být zachyceny v jednom valenčním rámci jako varianty, srov. (74).

(72) *vyučování latiny*.PAT *učitelem*.ACT

(73) *vyučování latině*.PAT *učitelem*.ACT

(74) *vyučování*: ACT (2, pos, 7) PAT (2, pos, 3) ADDR (2, pos)¹³

Naopak příkladem dvou forem, které by podle našeho názoru neměly být zachyceny v jednom valenčním rámci, je typická genitivní a specifická dativní forma *Patientu* u substantiva *podpora*; jak ukazují příklady (75) a (76), pouze při rozvíjení pomocí PAT(2) může být substantivum *podpora* rozvíjeno zároveň pomocí ACT(7). Navrhujeme tedy zachytit typické a specifické vyjádření *Patientu* u substantiva *podpora* ve dvou samostatných valenčních rámcích, viz (77) a (78).

(75) *podpora₁ Evropy*.PAT *Amerikou*.ACT

(76) *podpora₂ Evropě*.PAT *Amerikou*.ACT

(77) *podpora₁*: ACT (2, pos, 7) PAT (2, pos)

(78) *podpora₂*: ACT (2, pos) PAT (3)

Pro názornost uvádíme námi navrhované tři valenční rámce pro substantivum *varování*, viz (80), (82) a (84), zachycující tři významové odstíny tohoto substantiva, rozpoznatelné při aplikaci výše uvedených testů, srov. (79), (81) a (83):

(79) *Nevěřicně sledoval varování₁ řidičů*.ADDR *policistou*.ACT, *že silnice je*.PAT *zavřená*.

(80) *varování₁*: ACT(2, pos, 7) PAT(VV, před+7) ADDR(2, pos)

(81) *Vzpomněl si na policistovo*.ACT *varování₂ řidičům*.ADDR, *že silnice je*.PAT *zavřená*.

(82) *varování₂*: ACT(2, pos) PAT(VV, před+7, o+6) ADDR(3, pro+4)

(83) *Na regálech visela česky psaná varování₃ zlodějům*.ADDR.

¹³ Oproti PDT-Vallexu používáme v této práci zjednodušenou formu zápisu valenčních rámců.

(84) varování₃: ADDR(3, *pro*+4) ?PAT(VV, *před*+7, *o*+6)

Odlišné syntaktické chování substantiva rozvitého jednou formou valenčního doplnění oproti tomuto substantivu rozvitému jinou formou téhož valenčního doplnění je tedy podle nás důvodem pro vytvoření nového valenčního rámce. Z jiného úhlu pohledu, vyjadřujeme domněnku, že všechny formy zastupující jedno valenční doplnění by měly být kombinovatelné se všemi formami jiného valenčního doplnění z příslušného valenčního rámce (s výjimkou kombinací, které jsou negramatické i při zachování dějového významu substantiva, jako např. kombinace ACT(2) + PAT(pos), srov. **pacientovo*.PAT *ošetření lékaře*.ACT; viz Panevová, 2002). Nyní můžeme shrnout důvody pro vytvoření nového substantivního valenčního rámce ve valenčním slovníku:

- (i) zřetelný významový posun (oddíly 2.2 a 8.1.1);
- (ii) zmenšení počtu valenčních doplnění (oddíl 4.1);
- (iii) změna charakteru valenčního doplnění (oddíl 4.2);
- (iv) odlišné syntaktické chování substantiva rozvitého jednou formou valenčního doplnění oproti syntaktickému chování tohoto substantiva rozvitého jinou formou téhož valenčního doplnění (oddíl 8.1.2).

9 Závěr

V této práci jsme shrnuli nejnovější poznatky týkající se typických i specifických posunů v povrchových realizacích adnominálních participantů. Představili jsme valenční vlastnosti českých verbálních a dějových substantiv se specifickými formami valenčních doplnění i návrh jejich zachycení ve valenčním slovníku PDT-Vallex. Jsme si vědomi, že výše navržené jemné rozlišování významů substantiv může při anotacích korpusů vést k nerozhodnosti anotátorů, zejména pokud u substantiva nejsou povrchově vyjádřeny všechny aktanty. Věříme ale, že takto navržená pravidla zachycování valenčního chování substantiv ve valenčních rámcích nabízejí správné teoretické řešení této značně složité problematiky. Některé teoretické otázky však přesto zůstávají otevřené.

Reference

- ALEXIADOU, A. (2001): *Functional Structure in Nominals. Nominalization and ergativity*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- APRESJAN, J. D. (1995): *Leksičeskaja semantika. Sinonimičeskije sredstva jazyka*. Moskva, Vostočnaja literatura, RAN.
- CRUSE, D. A. (1986): *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ČERMÁK, F. (1991): Podstata valence z hlediska lexikologického. In: Rytel-Kuc, D. (ed.): *Walencja czasownika a problemy leksykografii dwujęzycznej*. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków, 15–40.
- ČERMÁKOVÁ, A. (2009): *Valence českých substantiv*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Český národní korpus – SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – SYN2009PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – SYN2013PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupný z www: <<http://www.korpus.cz>>.
- DOKULIL, M. (1982): K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*, 43, 257–271.
- DVOŘÁK, V. (2014): Case assignment, aspect, and (non-)expression of patients: A study of the internal structure of Czech verbal nouns. In: O. Spevak (Ed.), *Noun Valency. Studies in Language Companion Series*. Amsterdam: John Benjamins, 89–112.
- FILIPEC, J. (1972): K otázce konverze a přechodu slovních druhů v dnešní češtině. *Slovo a slovesnost*, 33, 122–129.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- GRIMSHAW, J. (1991): *Argument Structure*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- HAIČ, J. A KOL. (2006): *Prague Dependency Treebank 2.0 (PDT2.0)*. Philadelphia, PA: Linguistic Data Consortium. LDC2006T01. <<http://hdl.handle.net/11858/00-097C-0000-0001-B098-5>>.
- CHOMSKY, N. (1972): Remarks on nominalization. In: *Studies on Semantics in Generative Grammar*. The Hague: Mouton, 11–61.
- JIRSOVÁ, A. (1966): Vazby u dějových podstatných jmen označujících duševní projevy. *Naše řeč*, 49, 73–81.
- KARLÍK, P. (2000): Valence substantiv v modifikované valenční teorii. In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.): *Čeština – univerzália a specifika 2*. Brno, MU, 181–192.

- KARLÍK, P. (2002): Ještě jednou k českým deverbálním substantivům. In: Z. Hladká – P. Karlík (eds.), *Čeština – univerzália a specifika 4*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 13–23.
- KARLÍK, P. – NÜBLER, N. (1998): Poznámky k nominalizaci v češtině. *Slovo a slovesnost*, 59, 105–112.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2010): *Valence deverbativních substantiv v češtině (na materiálu substantiv s dativní valencí)*. Praha: Karolinum.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2012): Valence dějových substantiv odvozených od sloves s předmětovým genitivem. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds.): *Čeština v pohledu synchronním a diachronním – Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 609–614.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2013a): Adverbální předmětový genitiv a jeho protějšky v nominálních konstrukcích: Příklad posesiva. In: Múcsková, G. (ed.): *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenskeho, Philologica LXXII. Slovo a tvar v štruktúre a komunikácii*. Bratislava: Univerzita Komenského, 411–421.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2013b): Agents Expressed by Prepositionless Instrumental Modifying Czech Nouns Derived from Intransitive Verbs. In: K. Gajdošová – A. Žáková (eds.), *Proceedings of the Seventh International Conference Slovko 2013; Natural Language Processing, Corpus Linguistics, E-learning*. Lüdenscheid: RAM-Verlag, 129–147.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2014a): Special valency behaviour of Czech deverbal nouns. In: O. Spevak (Ed.), *Noun Valency. Studies in Language Companion Series*. Amsterdam: John Benjamins, 19–60.
- KOLÁŘOVÁ, V. (2014b): Nominalizované struktury se dvěma aktanty ve formě bezpředložkového genitivu. *Naše řeč*, 97, č. 4–5. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 286–299.
- KURYŁOWICZ, J. (1936): Dérivation lexicale et dérivation syntaxique. *Bulletin de la Société linguistique de Paris*, 37, 79–92 (český překlad In: *Principy strukturní syntaxe I*, MFF UK, Praha 1974, 87–94).
- KŘÍŽKOVÁ, H. (1968): Substantiva s dějovým významem v ruštině a v češtině. In: *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české III. O ruském slovese*. Praha, Academia, 81–152.
- MELLONI, CH. (2011): *Event and Result Nominals. A Morpho-semantic Approach*. Bern: Peter Lang.
- MIKULOVÁ, M. (2011): *Významová reprezentace elipsy*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky.
- MIKULOVÁ, M. A KOL. (2005): *Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu. Anotátorská příručka*. Technical Report TR-2005-28. Praha: ÚFAL MFF UK.
- NOVOTNÝ, J. (1980): *Valence dějových substantiv v češtině*. Sb. pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Praha: SPN.
- PANEVOVÁ, J. (1980): *Formy a funkce ve stavbě české věty*. Praha: Academia.
- PANEVOVÁ, J. (2002). K valenci substantiv (s ohledem na jejich derivaci). In: *Zbornik Matice srpske za slavistiku 61*, 29–36.

- PIŤHA, P. (1981): On the case frames of nouns. In: *Prague Studies in Mathematical Linguistics*, Vol. 7. Praha: Academia, 215–224.
- PIŤHA, P. (1984): Case frames of nouns. In: Sgall, P. (ed.): *Contributions to functional syntax, semantics, and language comprehension*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 225–238.
- PIŤHA, P. (1992): *Posesivní vztah v češtině*. Praha: Aved.
- PROCHÁZKOVÁ, V. (2006): *Argument structure of Czech event nominals*. Master Thesis. University of Tromsø.
- RADIMSKÝ, J. (2010): *Verbonominální predikát s kategoriálním slovesem*. Praha: Karolinum.
- SGALL, P. (1967): *Generativní popis jazyka a česká deklinace*. Praha: Academia.
- SGALL, P. – HAJIČOVÁ, E. – PANEVOVÁ, J. (1986): *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Dordrecht/Prague: Reidel/Academia.
- UREŠOVÁ, Z. (2011): *Valence sloves v Pražském závislostním korpusu*. Studies in Computational and Theoretical Linguistics. Prague: Institute of Formal and Applied Linguistics.
- UREŠOVÁ, Z. A KOL. (2014): *PDT-Vallex: Czech Valency lexicon linked to treebanks*. [online] Cit. 2014-05-13. <<http://hdl.handle.net/11858/00-097C-0000-0023-4338-F>>
- VESELOVSKÁ, L. (2001): K analýze českých deverbálních substantiv. In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.): *Čeština – univerzália a specifika 3*. Brno, MU, 11–27.

Summary

Valency of selected types of deverbal nouns in the valency lexicon PDT-Vallex

This work provides an in-depth analysis of valency properties of Czech deverbal nouns. It focuses on the forms of complementation they take. These can be typical, related to the source verbs, or specific, without any relationship to those of the source verbs. First we summarize new findings concerning typical shifts in valency. Then we present an overview of the specific shifts in valency. Specific forms of participants have an impact on the syntactic behaviour of the noun and its meaning. We argue that it is not always a plain shift in meaning but sometimes only a slight meaning nuance. Such nouns with specific forms of participants require creating a new valency frame in the valency lexicon PDT-Vallex; they represent a separate category on the boundary between syntactic and lexical derivation.

ÚFAL

ÚFAL (Ústav formální a aplikované lingvistiky; <http://ufal.mff.cuni.cz>) is the Institute of Formal and Applied linguistics, at the Faculty of Mathematics and Physics of Charles University, Prague, Czech Republic. The Institute was established in 1990 after the political changes as a continuation of the research work and teaching carried out by the former Laboratory of Algebraic Linguistics since the early 60s at the Faculty of Philosophy and later the Faculty of Mathematics and Physics. Together with the “sister” Institute of Theoretical and Computational Linguistics (Faculty of Arts) we aim at the development of teaching programs and research in the domain of theoretical and computational linguistics at the respective Faculties, collaborating closely with other departments such as the Institute of the Czech National Corpus at the Faculty of Philosophy and the Department of Computer Science at the Faculty of Mathematics and Physics.

CKL

As of 1 June 2000 the Center for Computational Linguistics (Centrum počítačnické lingvistiky; <http://ckl.mff.cuni.cz>) was established as one of the centers of excellence within the governmental program for support of research in the Czech Republic. The center is attached to the Faculty of Mathematics and Physics of Charles University in Prague.

TECHNICAL REPORTS

The ÚFAL/CKL technical report series has been established with the aim of disseminate topical results of research currently pursued by members, cooperators, or visitors of the Institute. The technical reports published in this Series are results of the research carried out in the research projects supported by the Grant Agency of the Czech Republic, GAČR 405/96/K214 (“Komplexní program”), GAČR 405/96/0198 (Treebank project), grant of the Ministry of Education of the Czech Republic VS 96151, and project of the Ministry of Education of the Czech Republic LN00A063 (Center for Computational Linguistics). Since November 1996, the following reports have been published.

- ÚFAL TR-1996-01** Eva Hajičová, *The Past and Present of Computational Linguistics at Charles University*
Jan Hajič and Barbora Hladká, *Probabilistic and Rule-Based Tagging of an Inflective Language – A Comparison*
- ÚFAL TR-1997-02** Vladislav Kuboň, Tomáš Holan and Martin Plátek, *A Grammar-Checker for Czech*
- ÚFAL TR-1997-03** Alla Bémová at al., *Anotace na analytické rovině, Návod pro anotátory (in Czech)*
- ÚFAL TR-1997-04** Jan Hajič and Barbora Hladká, *Tagging Inflective Languages: Prediction of Morphological Categories for a Rich, Structural Tagset*
- ÚFAL TR-1998-05** Geert-Jan M. Kruijff, *Basic Dependency-Based Logical Grammar*
- ÚFAL TR-1999-06** Vladislav Kuboň, *A Robust Parser for Czech*
- ÚFAL TR-1999-07** Eva Hajičová, Jarmila Panevová and Petr Sgall, *Manuál pro tektogramatické značkování (in Czech)*
- ÚFAL TR-2000-08** Tomáš Holan, Vladislav Kuboň, Karel Oliva, Martin Plátek, *On Complexity of Word Order*
- ÚFAL/CKL TR-2000-09** Eva Hajičová, Jarmila Panevová and Petr Sgall, *A Manual for Tectogrammatical Tagging of the Prague Dependency Treebank*
- ÚFAL/CKL TR-2001-10** Zdeněk Žabokrtský, *Automatic Functor Assignment in the Prague Dependency Treebank*
- ÚFAL/CKL TR-2001-11** Markéta Straňáková, *Homonymie předložkových skupin v češtině a možnost jejich automatického zpracování*
- ÚFAL/CKL TR-2001-12** Eva Hajičová, Jarmila Panevová and Petr Sgall, *Manuál pro tektogramatické značkování (III. verze)*

- ÚFAL/CKL TR-2002-13 Pavel Pecina and Martin Holub, *Sémanticky signifikantní kolokace*
- ÚFAL/CKL TR-2002-14 Jiří Hana, Hana Hanová, *Manual for Morphological Annotation*
- ÚFAL/CKL TR-2002-15 Markéta Lopatková, Zdeněk Žabokrtský, Karolína Skwarská and Vendula Benešová, *Tektogramaticky anotovaný valenční slovník českých sloves*
- ÚFAL/CKL TR-2002-16 Radu Gramatovici and Martin Plátek, *D-trivial Dependency Grammars with Global Word-Order Restrictions*
- ÚFAL/CKL TR-2003-17 Pavel Květoň, *Language for Grammatical Rules*
- ÚFAL/CKL TR-2003-18 Markéta Lopatková, Zdeněk Žabokrtský, Karolína Skwarska, Václava Benešová, *Valency Lexicon of Czech Verbs VALLEX 1.0*
- ÚFAL/CKL TR-2003-19 Lucie Kučová, Veronika Kolářová, Zdeněk Žabokrtský, Petr Pajas, Oliver Čulo, *Anotování koreference v Pražském závislostním korpusu*
- ÚFAL/CKL TR-2003-20 Kateřina Veselá, Jiří Havelka, *Anotování aktuálního členění věty v Pražském závislostním korpusu*
- ÚFAL/CKL TR-2004-21 Silvie Cinková, *Manuál pro tektogramatickou anotaci angličtiny*
- ÚFAL/CKL TR-2004-22 Daniel Zeman, *Neprojektivity v Pražském závislostním korpusu (PDT)*
- ÚFAL/CKL TR-2004-23 Jan Hajič a kol., *Anotace na analytické rovině, návod pro anotátory*
- ÚFAL/CKL TR-2004-24 Jan Hajič, Zdeňka Uřešová, Alevtina Bémová, Marie Kaplanová, *Anotace na tektogramatické rovině (úroveň 3)*
- ÚFAL/CKL TR-2004-25 Jan Hajič, Zdeňka Uřešová, Alevtina Bémová, Marie Kaplanová, *The Prague Dependency Treebank, Annotation on tectogrammatical level*
- ÚFAL/CKL TR-2004-26 Martin Holub, Jiří Diviš, Jan Pávek, Pavel Pecina, Jiří Semecký, *Topics of Texts. Annotation, Automatic Searching and Indexing*
- ÚFAL/CKL TR-2005-27 Jiří Hana, Daniel Zeman, *Manual for Morphological Annotation (Revision for PDT 2.0)*
- ÚFAL/CKL TR-2005-28 Marie Mikulová a kol., *Pražský závislostní korpus (The Prague Dependency Treebank) Anotace na tektogramatické rovině (úroveň 3)*
- ÚFAL/CKL TR-2005-29 Petr Pajas, Jan Štěpánek, *A Generic XML-Based Format for Structured Linguistic Annotation and Its application to the Prague Dependency Treebank 2.0*
- ÚFAL/CKL TR-2006-30 Marie Mikulová, Alevtina Bémová, Jan Hajič, Eva Hajičová, Jiří Havelka, Veronika Kolařová, Lucie Kučová, Markéta Lopatková, Petr Pajas, Jarmila Panevová, Magda Razimová, Petr Sgall, Jan Štěpánek, Zdeňka Uřešová, Kateřina Veselá, Zdeněk Žabokrtský, *Annotation on the tectogrammatical level in the Prague Dependency Treebank (Annotation manual)*
- ÚFAL/CKL TR-2006-31 Marie Mikulová, Alevtina Bémová, Jan Hajič, Eva Hajičová, Jiří Havelka, Veronika Kolařová, Lucie Kučová, Markéta Lopatková, Petr Pajas, Jarmila Panevová, Petr Sgall, Magda Ševčíková, Jan Štěpánek, Zdeňka Uřešová, Kateřina Veselá, Zdeněk Žabokrtský, *Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu (Referenční příručka)*
- ÚFAL/CKL TR-2006-32 Marie Mikulová, Alevtina Bémová, Jan Hajič, Eva Hajičová, Jiří Havelka, Veronika Kolařová, Lucie Kučová, Markéta Lopatková, Petr Pajas, Jarmila Panevová, Petr Sgall, Magda Ševčíková, Jan Štěpánek, Zdeňka Uřešová, Kateřina Veselá, Zdeněk Žabokrtský, *Annotation on the tectogrammatical level in the Prague Dependency Treebank (Reference book)*
- ÚFAL/CKL TR-2006-33 Jan Hajič, Marie Mikulová, Martina Otradovcová, Petr Pajas, Petr Podveský, Zdeňka Uřešová, *Pražský závislostní korpus mluvené češtiny. Rekonstrukce standardizovaného textu z mluvené řeči*
- ÚFAL/CKL TR-2006-34 Markéta Lopatková, Zdeněk Žabokrtský, Václava Benešová (in cooperation with Karolína Skwarska, Klára Hrstková, Michaela Nová, Eduard Bejček, Miroslav Tichý) *Valency Lexicon of Czech Verbs. VALLEX 2.0*
- ÚFAL/CKL TR-2006-35 Silvie Cinková, Jan Hajič, Marie Mikulová, Lucie Mladová, Anja Nedolužko, Petr Pajas, Jarmila Panevová, Jiří Semecký, Jana Šindlerová, Josef Toman, Zdeňka Uřešová, Zdeněk Žabokrtský, *Annotation of English on the tectogrammatical level*
- ÚFAL/CKL TR-2007-36 Magda Ševčíková, Zdeněk Žabokrtský, Oldřich Krůza, *Zpracování pojmenovaných entit v českých textech*
- ÚFAL/CKL TR-2008-37 Silvie Cinková, Marie Mikulová, *Spontaneous speech reconstruction for the syntactic and semantic analysis of the NAP corpus*

- ÚFAL/CKL TR-2008-38 Marie Mikulová, *Rekonstrukce standardizovaného textu z mluvené řeči v Pražském závislostním korpusu mluvené češtiny. Manuál pro anotátory*
- ÚFAL/CKL TR-2008-39 Zdeněk Žabokrtský, Ondřej Bojar, *TectoMT, Developer's Guide*
- ÚFAL/CKL TR-2008-40 Lucie Mladová, *Diskurzni vztahy v češtině a jejich zachycení v Pražském závislostním korpusu 2.0*
- ÚFAL/CKL TR-2009-41 Marie Mikulová, *Pokyny k překladu určené překladatelům, revizorům a korektorům textů z Wall Street Journal pro projekt PCEDT*
- ÚFAL/CKL TR-2011-42 Loganathan Ramasamy, Zdeněk Žabokrtský, *Tamil Dependency Treebank (TamilTB) – 0.1 Annotation Manual*
- ÚFAL/CKL TR-2011-43 Ngųy Giang Linh, Michal Novák, Anna Nedoluzhko, *Coreference Resolution in the Prague Dependency Treebank*
- ÚFAL/CKL TR-2011-44 Anna Nedoluzhko, Jiří Mirovský, *Annotating Extended Textual Coreference and Bridging Relations in the Prague Dependency Treebank*
- ÚFAL/CKL TR-2011-45 David Mareček, Zdeněk Žabokrtský, *Unsupervised Dependency Parsing*
- ÚFAL/CKL TR-2011-46 Martin Majliš, Zdeněk Žabokrtský, *W2C – Large Multilingual Corpus*
- ÚFAL TR-2012-47 Lucie Poláková, Pavlína Jínová, Šárka Zikánová, Zuzanna Bedřichová, Jiří Mirovský, Magdaléna Rysová, Jana Zdeňková, Veronika Pavlíková, Eva Hajičová, *Manual for annotation of discourse relations in the Prague Dependency Treebank*
- ÚFAL TR-2012-48 Nathan Green, Zdeněk Žabokrtský, *Ensemble Parsing and its Effect on Machine Translation*
- ÚFAL TR-2013-49 David Mareček, Martin Popel, Loganathan Ramasamy, Jan Štěpánek, Daniel Zemana, Zdeněk Žabokrtský, Jan Hajič *Cross-language Study on Influence of Coordination Style on Dependency Parsing Performance*
- ÚFAL TR-2013-50 Jan Berka, Ondřej Bojar, Mark Fishel, Maja Popović, Daniel Zeman, *Tools for Machine Translation Quality Inspection*
- ÚFAL TR-2013-51 Marie Mikulová, *Anotace na tektogramatické rovině. Dodatky k anotátorské příručce (s ohledem na anotování PDTSC a PCEDT)*
- ÚFAL TR-2013-52 Marie Mikulová, *Annotation on the tectogrammatical level. Additions to annotation manual (with respect to PDTSC and PCEDT)*
- ÚFAL TR-2013-53 Marie Mikulová, Eduard Bejček, Jiří Mirovský, Anna Nedoluzhko, Jarmila Panevová, Lucie Poláková, Pavel Straňák, Magda Ševčíková, Zdeněk Žabokrtský, *Úpravy a doplňky Pražského závislostního korpusu (Od PDT 2.0 k PDT 3.0)*
- ÚFAL TR-2013-54 Marie Mikulová, Eduard Bejček, Jiří Mirovský, Anna Nedoluzhko, Jarmila Panevová, Lucie Poláková, Pavel Straňák, Magda Ševčíková, Zdeněk Žabokrtský, *From PDT 2.0 to PDT 3.0 (Modifications and Complements)*
- ÚFAL TR-2014-55 Rudolf Rosa, *Depfix Manual*
- ÚFAL TR-2014-56 Veronika Kolářová, *Valence vybraných typů deverbativních substantiv ve valenčním slovníku PDT-Vallex*